

Kio estas dialogiko?

Eugen Macko

AIS San Marino

Resumo: La nocioj en la temo de 100-a UK en Lillo, lingvoj, artoj, dialogoj, ĉe la kulturoj, en siaj ligitecoj estas konformaj al “dialogika pensado“. Sekvante iliajn sencojn montriĝas la rilato al „nova pensado“, subigante la eŭrop-klasikan idealismon. En tiu konekso ekŝajnas ankaŭ la „internacia lingvo“, kiel artefarita lingvo, en la subigo de la klasiko.

La kongresa temo de la 100-a UK en Lillo estis: „Lingvoj, artoj kaj valoroj en la dialogo inter kulturoj.“ Interese estis elektita la nocioj rilate unu al alia. Ekz. ĉe artoj ekŝajnas unue la subigo de la klasiko, ankoraŭ unue subkonscie, kiu poste disvolviĝis al konscia evoluo de la nova dialogika pensado.

Bedaŭrinde en la kongresa laboro mi nenie trovis konkretan indikon en tiu direkto. Anstataŭe restis la dialogoj en la ĝis nun klasika ne-dialogika kompreno, kiel ĝis la unua duono de la 20-a jc. Diversaj kulturoj vicigitaj unu post alia, sen la pritrakto de influo de unu al alia.

Estis jam iu evoluo, se la kulturoj ne ekŝajnis en la dialektika konkurtilato, sed minimume estis lasitaj por la diverseco, montriĝi en la propra karaktero. Sed nuntempe, se ni parolas pri dialogoj, necesas ankaŭ pritrakti la plejnovajn kaj jam reale okazintajn rilatojn inter-kulturajn, en la ambaŭflanka influo kaj de tia sintezo, la novekestintan kvaliton.

Nuntempe kaj ekde la dua duono de la 20-a jc. estiĝis la uzo de dialogoj, ekz. En la internacia politiko, realnecesa. La detrupotencialoj de kelkaj ŝtatoj tiel pligrandiĝis, ke la antaŭa klasika dialektika persvadarto ne plu povas funkcii (se la homaro ankoraŭ volas pluekzisti sur la tero).

Estas evidente ke dialogoj realnecesas kaj la volo ankaŭ ne mankas uzi ilin. Ĉie ni aŭdas ke oni volas dialogi. Nun ankaŭ la esperanta UK metis la temon al sia ĝenerala programo. Sed kiel funkcias tiu volonta dialogo en la realeco? Tiun demandon metas nur malmultaj kaj eĉ pli malmultaj trovas la ĝustan respondojn.

Humphrey Tonkin diris ke „esperantistoj estas la veraj internaciaj realistoj.“ La naciaj ŝtatoj okupiĝas pri internacieco precipe nur pro siaj propraj interesoj. En tiuj eldiroj kuŝas ankaŭ la senco de dialogiko. Mi volas venonte malonge ekspliki kial.

26-jar-aĝa estas mia esperantiĝo. Antaŭe mi studis filozofion kaj la „dialogikan pensadon“ ĉe la Munkena Universitato. Fakte pro la reala uzo de Esperanto mi esperantiĝis. En mia unua UK en Brajtono mi trovis ke Esperanto reale kaj konkrete uzas la „dialogike novan pensadon“, ne nur filozofias pri ĝi.

Decide estis por mi tamen pli bone lerni la Internacian Lingvon la kontakto kun AIS-o, Akademio Internacia de la Sciencoj San-Marino, kie mi trovis profesorojn kiuj komprenis la

„**interecon**“, kie moviĝas la „dialogika pensado“. Ĉar bedaŭrinde ĉe la naciaj universitatoj post la morto de mia doktorpatro mi ne plu povis trovi profesorojn kiuj komprenis tiun sferon. Nuntempe estas la dialogika pensado uzata en kelkaj sciencaj branĉoj, kiel en psikologio, socipsikologio, medicino, sociologio, politologio, ktp. kaj ankaŭ en la arto, sed necesefike komenciĝis en la internacia politiko, kie ĝi post la du mondmilitoj estiĝis ekzistencialnecesaj kaj en la naŭdekaj jaroj de la 20-a j.c. ŝanĝis la mondpolitikan situacion.

Ĝi samtempe kun la subigo de la klasik-grekdevena idealisma pensado, kiun kompreni estus ĝuste por esperantistoj tre grave, ĉar en la internacia lingvo mem okazis la sama turniĝo de la idealismo. Alikaze tiun realecon akcepti estas malfacile por la esperantista samideanismo.

Fakte, Esperanto devus nur resti pli proksime al si mem, por kompreni la propran eston kaj samtempe ankaŭ la nuntempan dialogikan necescon en la mondo, kiu montriĝas en sia pli ol 125-jara historio. Ĝi staris ĉiam sur la flanko serĉi dialogikajn solvojn, de kompreniĝo. Escepte se ĝi malproksimiĝis de sia senco, por esti konforma al la klasik-idealisma persvadarto de la tempo.

Por kompreni la dialogikon necesas unue diri, **kio ĝi ne-estas**:

Dialogiko ne estas dialektiko. Ankoraŭ ĉiam estis ofte dialogiko kaj dialektiko sammetita, ankaŭ se ilia diferenco estas kiel vivo kaj morto. Kvankam ambaŭ apartenas al la vivo, sed homece oni tamen distingas ilin, ĉar ne estas en la nuneco same, ĉu iu vivas aŭ mortas.

Ekz. ekstrem-dialektika sinteno volas persvadi la alian, ankaŭ pri la ofero de sia propra vivo (karaktero de herooj). Dialogike oni serĉas komunan rezulton en la sintezo, plej alte en la amo, kiam ekestas nova vivo (karaktero de sanktuloj).

Pro tio dialogoj povas esti dialogikaj kaj dialektikaj, sed kiu ĝi estas dependas de la rezulto. Ekstrem-dialektike mortas la heroo por sia konvinko, dialogike kuniĝas la kontraŭaĵoj en la amo kaj ekestas novkvalita vivo.

Dialogoj ofte okazas nur demonstrante la propran karakteron, kulturon, sen iu ajn komuna efiko. Ekz. en UK la t. n. naciaj vesperoj estas tiumanieraj, ĝi havas nur informan karakteron. Komenciĝas la influo de unu al alia, en internaciaj vesperoj, kiam la aktoroj parolas la komunan internacian lingvon, kaj en la internacia koruso, per la komuna laboro atingita prezeto la rezulton.

Memkompreneble, por kompreni la dialogikon necesas ankaŭ diri, **kio ĝi estas**:

Dialogiko estas „nova pensado“ ekestinta fine de 19-a kaj komence de 20-a jarcentoj, kiu fakte kaj realnecese estis ekkonata en la dua duono de la 20-a jc. Kiam ne plu funkciis la oldklasike idealisma dialektiko persvadi pri la propra vero.

En la sama spirita antaŭvido ekestis ankaŭ la bezono por internacia kompreniĝilo en la tiam ekstrem-naciisma ĉirkaŭaĵo, kiu tiam ankoraŭ antaŭe kaŭzis du mondmilitojn, ĝis la popoloj spertis post la tragedio de la klasika heroismo, la necescon de la nova dialogika pensado.

La ĝermoj de la dialogiko estas historie regvideblaj ĝis en bibliaj aĝoj, kiam la judoj eliris el Egiptio, sen batalo, kaj sekvas la sama sinteno de Jeŝuo kiu sin lasis krucumi anstataŭ rebati.

Eĉ en la baza volo de ĉiu revolucio kontraŭ la subpreno trovebla, ĝis la dialektiko ĉiam denove superigas ĝin perforte.

En la nuntempo estiĝis plene aktuala la dialogiko, ĉe la tutmondiĝinta internaciigo. La dialektika persvado ankoraŭ povas funkcii nur relative, ene de t. n. suverenaj ŝtatoj. Internacie kie la demokratio ĉiam pli atingas sian influon, restas la sincera uzebleco nur por dialogiko.

En la filozofio ekŝajnis la dialogika pensado ĉe la fino de la dialektika persvadarto. En la tempo kiam la memasertanta klasika persvad-dialektiko entiris la popolojn en militon unu kontraŭ alia. Sed la filozofio, kiu antaŭvidis la sekvojn, nenion plu povis influi per la proponita dialogiko. La katastrofo devis reale okazi, por ke la homaro spertu la finon de la klasikismo.

La averto en la filozofio, pri la „nova pensado“ estis preparita de kelkaj eminentaj filozofoj kiel **Franz Rosenzweig**, **Ferdinand Ebner**, **Martin Buber**, **Gabriel Marcel**, **Martin Heidegger** kaj en la sama spirita atmosfero preskaŭ samtempe okazis ankaŭ la propono de dialogika kompreniĝilo de “internacia lingvo“ de la iniciatanto **Ludoviko Zamenhof**.

Ĉiuj tiuj klopodoj servis por la subigo de la eŭropec-old-grekdeven-idealisme klasik-dialektika persvad-arto, kiu tamen kulminis en du teruraj mondmilitoj. Tiel spertis la homaro la realan tragedion de siaj herooj, post kiam ĝi komencis uzi la jam longe proponitan „novan dialogikan pensadon“.

La pruvo por aktualeco kaj neceseco de la nova „inter-eca“ pensado montriĝis en kelkaj diversaj scienc-branĉoj kaj ankaŭ en la arto. La subigo de la klasika logiko donis al la scienca pensado la liberiĝon de la aristotelaj kategorioj kaj la eblecon por novaj ligitecoj. En la relativec-teorio de Einstein, ĝis la teorioj de Max Planck, la scienco liberiĝis de la substanca unuflanka ligiteco kaj malkovris novajn pli larĝajn rilatojn en la universo.

La klasikaj sciencoj superpaŝis siajn difinitecojn kaj en novaj rilatoj ekestis novaj ekkonoj per novaj sintezoj. Ne estas hazardo, ke novtempe ĉiam pli da nobelpremioj estas dividitaj eĉ de pluraj personoj, sciencistoj kiuj kunlaboris el diversaj branĉoj por atingi la premiitan rezulton.

Tio signifas ke la dialogiko, t.e. la influa rilato de diverseco okazas kaj konstruas la novajn realajn ekkonojn en la novaj sciencoj. aŭ alie dirite, ne plu la enŝlositeco en diversaj kategorioj kaj la esploro nur en la profundeco kaj la posta aserto de la atingitaj rezultoj regas la sciencon.

La metodoj diferencas en la sociaj kaj en la natursciencoj. En sociaj sciencoj kaj en la arto, decida estis la liberiĝo de la ofte arbitre metitaj formoj, kutimoj kaj reguloj, post kiam povis montriĝi ĝis tiam ne spertitaj ligitecoj. La arto estis fakte tie la unua kaj plejsenĝena entrepreno ekzemplodone liberiĝi de la klasicismo.

En la natursciencoj okazis pli ekzakte la kuniĝo de diversspecaj branĉoj, sed por ili havas ankaŭ gravan signifon la liberiĝo, precipe de la formale klasika logiko, kiu jam eniras ankaŭ en la socio-politikan sferon ankaŭ de la natursciencoj, kion miksi ĝis nelonge estis ankoraŭ tabuo.

Por la nuntempa filozofio donis la realeco la decidan respondon. En la oldgrekdevena eŭropa filozofio havis ankoraŭ la nocio de substanco decidan influon. Oni volis ĉion regvidi al iu ne plu ŝanĝebla kaj disigebla, restanta malgranda ero, nomita atomo. Al tio estis serĉataj eterne valoraj, ĉiam restantaj rilatoj kiuj estis kunfanditaj en kategorioj.

Realaj spertoj en la historio montriĝis, ke ĉio tio estis nur ideoj kaj idealismoj, kiuj poste deformiĝis eĉ en ideologiojn, ne prenante serioze la tempon. Por sciencaj observoj malfermiĝis la ŝanĝo, ankaŭ de la lasta substanco, kio estis antaŭe fiksita.

Montriĝis, ke nenio estas fiksebla, aŭ por ĉiam difinebla, kiel la idealismo pensis. Por la klasika scienco estis granda helpo difini la atingitajn rezultojn, sed spertojn en la tempo malfermiĝis la relativeco kaj tempeco de ĉiu tiu ekkono.

Realaj observoj donis la pruvon por la nova dialogika pensado, rilate al klasik-idealismo, ke ĉio okazas tempe kaj en la rilato unu kun alia, mem miksiĝante ŝanĝiĝas kaj la supozata ĉiam restanta absoluta substanco en la realeco ne ekzistas.

La Internacia Lingvo estas malvaste ligita kun la subigo de klasikismo en la arto. Ĝi mem estas artefarita lingvo, ĉe kies konstruado estis uzata la liberiĝo de la klasike kutimaj lingvaj baroj. La strebo de klasikaj lingvoj estis la ekzakta difino de propra karaktero, el la propra historia deveno. Tio ne sukcesis, ĉar jam ĉiuj naciaj lingvoj mem influas unu la alian, t. e. jam ankaŭ ne-volonte ili portas ioman dialogikecon en si mem.

La Internacia Lingvo eksplicite uzas dialogike la diversajn nociojn, vortojn, mal-ŝarĝinte de ne-necesaj balastoj, idiomaĵoj, idiotismoj. Ĝuste tion ĉion, kion la klasikaj lingvoj kunportas kaj iliaj lingvistoj esploras por ordigi kaj enmeti en sistemojn, kio pro ilia natura arbitreco ne tute sukcesas.

Fine mi volas diri, ke por la 100-a UK en Lillo la kongresa temo estis, kiel mi diru, eble subkonscie motivite de la nuntempe aktuala realeco en la internacia mondo, tre konforme elektita. La pripensado de nocioj, lingvoj, artoj, dialogoj, ĉe la kulturoj, povas akceli novan pli realecan komprenon de la Internacia Lingvo.

Bedaŭrinde tamen ne sufiĉe okazis ĉe la prilaboro la necesa. Sed sur tiu malfermita vojo povus komenciĝi nova realeca movado, por justa internacie demokrata lingvo.